EL MÓN AGRARI
a les terres de parla catalana

5

L'home, la dona i la terra

L'agricultura és el conjunt de coneixements i pràctiques destinades al conreu de la terra per a l'obtenció d'aliments a partir del treball de l'home i la dona. La terra en els nostres territoris està administrada per persones o empreses.

La propietat de la terra és el resultat històric de múltiples factors (concessions, arrogacions, atorgaments, herències, compres, cessions, etc.) que s'han anat produint al llarg de segles, a l'empara del poder o les lleis de cada època. La propietat de la terra no ha estat, per tant, patrimoni exclusiu de la pagesia que l'ha conreada. Mentre determinats segments socials n'han posseït molta, d'altres —molts pagesos i pageses— n'han tingut la justa i, en alguns casos, gens. En èpoques passades, un nombre significat de propietaris va poder viure del rendiment de la terra, sense treballar-la. Aquesta disfunció va generar conflictes entre els propietaris i els pagesos que la conreaven en formes diverses d'explotació i quan es va procurar regular més equitativament les relacions contractuals, a través de la Llei de contractes de conreu emanada de la Generalitat republicana, l'any 1934, hi hagué un xoc social.

Les formes contractuals majoritàries del segle XX han estat la parceria, l'arrendament i la masoveria. A la parceria, el propietari cedia la terra al pagès que la treballava, partint la collita. L'arrendament es basava en pagar un cànon econòmic per part del pagès al propietari, mentre que la masoveria era un contracte en què el propietari, a més de la terra, hi posava el mas, que servia d'habitatge per al pagès. Pel que fa al treball assalariat a la terra, hi havia tres figures preponderants: els jornalers, els mossos i els temporers.

Les dones han estat un puntal per a l'estructura agrària familiar, massa sovint no reconegut. El seu treball ha ajudat en molts eixos de la subsistència familiar. En són exemples la cura dels animals, les feines de temporada al camp, l'alimentació —com la transformació dels fruits en conserva o l'elaboració de formatges— o la comercialització —la venda d'excedents agraris al mercat.

La propietat de la terra

Portell d'entrada a una finca menorquina tancada per una barrera —porta— d'ullastre. El model d'explotació tradicional familiar de Menorca és el «lloc». Aquest es fragmentava en tanques —parcel·la de terra entre parets de pedra— que s'organitzaven en funció de la producció agrària i el pasturatge. A partir dels anys seixanta, les explotacions agràries rendibles orientaren la seva producció cap a la ramaderia vacuna de llet.
Mot (Menorca)
FOTOGRAFIA: FUNDACIÓ DESTÍ MENORCA. INSTITUT MENORQUÍ D'ESTUDIS - ARXIU FUNDACIÓ DESTÍ MENORCA. 2008.

Grup de persones menjant al camp durant la feina de la sega. La propietat repartida que hi ha a bona part del país facilitava que la família que pogués arrepleguès el cereal sense haver de llogar. En algunes ocasions el treball es feia a base de tornajornals, o sigui d'autoajuda entre pagesos, començant per una propietat per passar a una altra, i així successivament.
Lloc desconegut
FOTOGRAFIA: JOSEP ESQUIROL PÉREZ. ARXIU HISTÒRIC DE L'ESCALA - MUSEU DE L'ANXOVA I DE LA SAL DE L'ESCALA - FONS JOSEP ESQUIROL. 1910-1925.

Llaurant les faixes de terra que formen estrets bancals, sostinguts per marges de pedra, a la Terra Alta. La petita pagesia, sempre que les circumstàncies l'hi han permès, ha procurat comprar terra per tenir-la en propietat i no haver de lliurar les parts. Per a molts, però, ha estat un somni no realitzat. La compra depenia d'haver-hi terra disponible a preus raonables.
El Pinell de Brai (Terra Alta)
FOTOGRAFIA: LLORENÇ SERRES AMPOSTA. FONS PARTICULAR SERRES BUENAVENTURA. CA. 1970.

Mosaic de camps amb diversos cultius, oliveres i cereals, a terres planes d'Urgell. La parcel·lació indica que cada tros de terra probablement é d'una propietat diferent. Exceptuant alguns territoris de la Catalunya Vella la pagesia acostuma a tenir la terra dispersa en trossos diferents i separat els uns dels altres, resultat de compres realitzades al llarg del temps.
Bellaunz (Urgell)
FOTOGRAFIA: EDUARD TREPAT I DELTELL. ARXIU FAMÍLIA TREPAT. 2000.

Les formes contractuals de l'ús de la terra

Imatge presa amb la finalitat d'editar un catàleg publicitari i també com a forma d'ostentació en el cercle d'artistats. Les relacions entre propietaris i pagesos van ser des de submisses fins a raonades i conflictives. El temps i les circumstàncies històriques van determinar-les. Al Penedès, una década després de ser presa la imatge, la convivència entre propietaris i parcers esdevingué molt tensa per raó del lliurament de les parts de la collita del raïm.
Sant Sadurní d'Anoia (Alt Penedès)
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. CENTRE D'ESTUDIS SADURNINENCS - ARXIU PARTICULAR DE JORDI PARERA. 1920-1930.

Pagesos jornalers fotografiats sota uns ametllers, probablement després de dinar o fent un descans del treball a la vinya de can Xercavins de Rubí.
El propietari ha vingut a supervisar el treball del dia acompanyat del fill, que seu entre els jornalers. La vinya és un conreu que necessitava molta mà d'obra i en propietats mitjanes o grans era imprescindible el treball de mossos o jornalers.
Rubí (Vallès Occidental)
FOTOGRAFIA: PERE XERCAVINS I AMBRÓS. AJUNTAMENT DE RUBÍ - ARXIU ROSET. CA.1929.

Carros carregats d'arròs arribant a l'era d'un mas del Baix Empordà, on es batia a l'era amb els animals. Es poden veure les altes garberes on s'amuntegava l'arròs abans de batre'l. L'època de les collites era i és el moment de tancar l'any; de vendre el producte, de lliurar les parts en el cas de les parceries, de pagar l'arrendament si és terra llogada o de pagar els jornals si s'ha necessitat mà d'obra suplementària. En definitiva, l'hora de fer comptes dels resultats per afrontar el futur amb més o menys optimisme.
Bellcaire d'Empordà (Baix Empordà)
FOTOGRAFIA: JOSEP ESQUIROL PÉREZ. ARXIU HISTÒRIC DE L'ESCALA - MUSEU DE L'ANXOVA I DE LA SAL DE L'ESCALA - FONS JOSEP ESQUIROL. INICIS SEGLE XX.

Els jornalers, els mossos, els temporers

Escena de pagesos damunt de la palla a l'era de la casa Corominons de Tona, en la qual tots volen mostrar alguna cina —fonques, cistell i ramps— o escenificar alguna acció com ara beure vi en porró o aigua amb el càntir. Les feines de segar i batre necessitaven una gran quantitat de mà d'obra. Sovint s'organitzaven colles de segadors que marxaven temporalment de casa per fer un sou temporal, començant la sega a la marina i desplaçant-se cap a les terres de muntanya.
Tona (Osona)
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. ARXIU PARTICULAR RAMON BATLLÉS. CA. 1940.

Carregant un camió amb caixes de taronges. La collita dels cítrics requereix, com la major part de collites realitzades no mecànicament, mà d'obra externa i eventual que al llarg del temps s'ha proveït amb jornalers temporers, treballadors procedents d'altres territoris de l'Estat o persones immigrades d'altres països. La collita comporta unes despeses considerables, fet que a vegades, quan els preus van per terra, no compensa el valor de la producció.
Borriana (Plana Baixa)
FOTOGRAFIA: F. PÉREZ APARISI. MUSEU-ARXIU DE LA TARONJA. 1960-69.

Recol·lecció de pomes al Baix Empordà. L'època de les collites sempre ha necessitat reforç humà, suplementari del dedicat en les altres èpoques de l'any a cada conreu determinat. La major part de les collites cal realitzar-les en dies concrets, si no el producte es deteriora, perd qualitat o resta exposat a les inclemències del temps, com és el cas de la major part de la fruita dolça.
Torroella de Montgrí (Baix Empordà)
FOTOGRAFIA: TERESA ESPLUGAS I VILANOVA. ASSOCIACIÓ DE MASOS DE TORROELLA DE MONTGRÍ I L'ESTARTIT. 2000-2008.

Mans d'un treballador marroquí recol·lectant poma golden.
Les terres de Lleida són la principal zona productora de fruita dolça del país. En època de recol·lecta es requereix mà d'obra intensiva. Al voltant d'un noranta-cinc per cent d'aquests treballadors eventuals són actualment persones immigrades que tenen la situació regularitzada. Principalment provenen dels països de l'est, el Magreb, l'Àfrica subsahariana i l'Amèrica Llatina. El cinc per cent restant són treballadors contractats en origen, amb drets adquirits segons la llei d'estrangeria.
Albesa (Segarra)
FOTOGRAFIA: ANNA VILASECA PUIGPELAT. FUNDACIÓ DEL MÓN RURAL - ARXIU PARTICULAR. 2010.

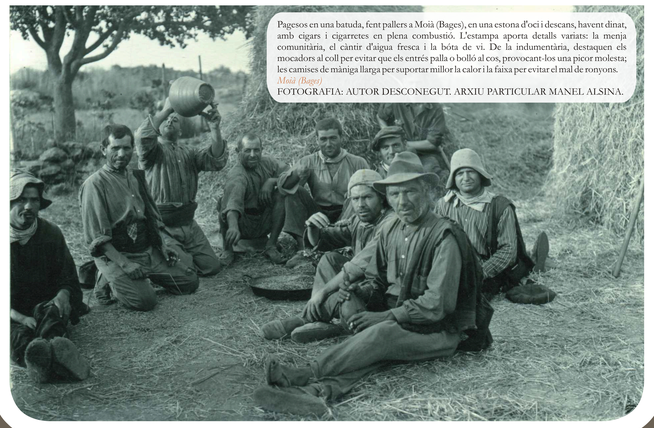

Pagesos en una batuda, fent pallers a Moià (Bages), en una estona d'oci i descans, havent dinat, amb cigars i cigarretes en plena combustió. L'estampa aporta detalls variats: la menja comunitària, el càntir d'aigua fresca i la bóta de vi. De la indumentària, destaquen els mocadors al coll per evitar que els entrés palla o bolló al cos, provocant-los una picor molesta; les camises de mànega llarga per suportar millor la calor i la faixa per evitar el mal de ronyons.
Moià (Bages)
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. ARXIU PARTICULAR MANEL ALSINA.

El treball de les dones

Grup de dones birbant, és a dir, traient les males herbes dels sembrats. «Lo que no es birba en febrer, es queda tot l'any per fer», diu un refrany, volent significar que és feina que cal fer a temps, quan els sembrats encara no són molt crescuts. A les dones, que aquí veiem vestides amb robes molt apedaçades, se'ls adjudicaven feines més aviat de temporada, algunes de les quals si bé per fer-les no es necessitava molta força física, no per això deixaven de ser dures.
La Vinya (Montsià)
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. ARXIU CENTRE D'ESTUDIS SENIENCS - FONS CINTA ESTELLER. CA. 1930.

Pagesa abocant una llauna plena de raïm a la portadora. La dona, en èpoques de collita, contribuïa activament en les tasques de recol·lecció, en alguns casos acompanyada dels fills que, durant el temps de collites com la verema, sovint no assistien a escola. El pal que està dins la portadora era el pitxot, instrument de fusta en forma de maça utilitzat per prémer el raïm, per fer-n'hi cabre més.
Lloc desconegut
FOTOGRAFIA: JOSEP MESTRES-HERO. ARXIU FOTOGRÀFIC VINSEUM. 1950-1965.

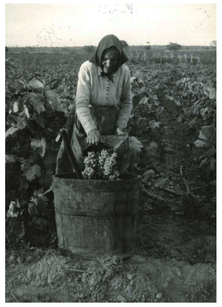

Pagesa donant menjar a l'aviram a l'exterior d'un mas. Galls, gallines, pollastres, capons, «periquines» i oques se les campaven lliurament cercant menjar complementari sense abandonar mai l'àmbit extern de la masia. La feina amb les bèsties de corral, sobretot l'aviram i els conills, era realitzada per les dones. A part dels recursos per al propi consum, n'obtenien diners complementaris amb la venda particular o als mercats.
L'Estartit - Torroella de Montgrí (Baix Empordà)
FOTOGRAFIA: FRANCESC CALVET. ASSOCIACIÓ DE MASOS DE TORROELLA DE MONTGRÍ I L'ESTARTIT. CA. 1940.

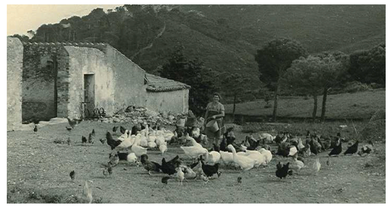

Retrat de tres pageses amb l'aixadell o cavaguet preparades per treure les males herbes de les patateres i les cebes de l'horta i estovar la terra. Van amb la tradicional vestimenta pagesa mallorquina: mocador al cap amb capell de garballó, camisa mànega llarga i els manegots, unes mànegues postisses que protegien l'avantbraç, per damunt. Duen també la típica falda de cotó, amb el davantal per sobre .
Mallorca
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. INSTITUT D'ESTUDIS BALEARICS - ARXIU JUAN FRANCISCO RULLAN. CA. 1940.

Noia dels Pirineus amb collader i un parell de ferrats (galledes) —de fusta amb cèrcols de ferro— disposada a transportar aigua del roll que salta damunt del cóm. Darrere, dos pagesos amb barretina preparen la mula amb dos coves.
Sovint, l'aigua, per més abundant que fos, calia transportar-la manualment des de la font o el riu al lloc on s'havia d'usar, sigui per subvenir les necessitats domèstiques, sigui per a determinat bestiar.
Pallars Sobirà
FOTOGRAFIA: CARLOS ESTEBAN MEMBRADO. CONSELL CULTURAL DE LES VALLS D'ANEU - FONS MEMBRADO. 1900-1903.

Dones i homes espellofant blat de moro a Tona (Osona). La imatge ens mostra com la dona de primer terme a l'esquerra té a les mans panotxes preparades per penjar i assecar, per així aprofitar-les per fer llavor (gra) per plantar l'any vinent.
Tona (Osona)
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. ARXIU PARTICULAR RAMON BATLLÉS. CA. 1960.

El treball al conreu de l'arròs requeria molta mà d'obra en èpoques concretes. En la plantada i la sega era usual la presència de colles d'homes vinguts de fora. Les dones, de procedència local, feien sobretot la feina de birbar — treure les males herbes— i més excepcionalment també intervenien en la plantada.
Delta de l'Ebre, Amposta (Montsià)
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. ARXIU DEL MUSEU COMARCAL DE MONTSIÀ (COL·LECCIÓ MARIO LÓPEZ). CA. 1930.

Treballadores de la cooperativa d'Alcarràs posant la fruita en caixes. El sector de la indústria de productes alimentaris és el sector amb una major paritat de sexes pel que fa a l'afiliació a la seguretat social: al 2007, les dones suposaven més d'un quaranta per cent del conjunt de la força de treball. Cal destacar la creixent presència de població immigrada en aquest sector.
Alcarràs (Segrià)
FOTOGRAFIA: AUTOR DESCONEGUT. SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DE LLEIDA. 2007.

Clavant canyes a les fesoleres. En moltes parts del territori els fesols han estat un aliment molt preuat per consumir durant l'hivern. Necessiten terres de regadiu i canyes per enfilar-se. On hi havia regadiu, la majoria de famílies pageses tenien horta on conreaven sobretot els productes pel consum propi, a part d'alguna quantitat sobrera que posaven a la venda al mateix poble. Les feines d'horta necessiten atenció contínuada. Bona part del treball el realitzaven les dones pageses.
Vila-rodona (Alt Camp)
FOTOGRAFIA: CONXITA RABADÀ. ARXIU SANTESMASES-RABADÀ. 1981.
(COL·LECCIÓ MARIO LÓPEZ). CA. 1930.

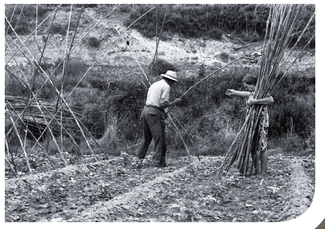

COL·LABOREN:
PATROCINAT PER:
AMB EL SUPORT DE: